

KUN SZABÓ ISTVÁN¹

Honvédelmi nevelés történeti távlatokban

Patriotic Education from Historical Point of View

Absztrakt

A társadalom tagjainak, különösen a fiatal generációknak a honvédelem ügye iránti érzékenyítése hosszú idő óta kiemelt állami feladat. A tanulmány a XIX. századtól a kétezres évek elejéig tekinti át a honvédelmi nevelés legfontosabb színtereit.

Kulcsszavak: honvédelmi nevelés, levente mozgalom, MHSZ

Abstract

To make the members of the society, especially the younger generations more affective towards national defence has been an important state activity for a long time. The study reviews on the most important areas of patriotic education from the beginning of the 19th century till the beginning of the millenium.

Key words: patriotic education, Levente movement, Hungarian Defence League

HONVÉDELMI NEVELÉS A XIX. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON

A kiegészítést megelőző időszakban a hadsereg létrehozásához és fenntartásához szükséges, a tisztai állomány utánpótlási bázisát alkotó katonai oktatási intézmények jöttek létre először. Ahogyan Hajdicsné Varga Katalin fogalmaz a XVIII-XIX. század neveléstörténeti jellemzőit összegezve: „...a katonai szakma ismerete, a hozzáértés államilag megfogalmazott igény lett; az oktatás, a katonai oktatás is köz- és állami ügy lett, az iskolarendszer módot adott a szelekcióra, új iskolatípusok alakultak ki. A reáliskola, valamint a „fő-” és az „al-” szintek a későbbiekben a katonai képzésben is megjelentek. Ebben az iskolatípusban számos katonai szakmai ismeret is a tananyagba került...”²

¹ Magyar Honvédség Egészségügyi Központ – Hungarian Defence Forces Medical Center, E-mail: kunszabo.istvan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3086-3184

² Hajdicsné Varga Katalin: A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig – In: Képzés és gyakorlat. 2015. 13. évfolyam 1-2. szám, 70.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Az 1790/91.évi országgyűlés határozatot hozott a magyar tisztképzés létrehozásáról, amely szerint „A katonai nevelés előmozdítására nemzeti hadi-iskolát állítanak a nemes ifjúság részére, hol elméleti és gyakorlati képzést nyerhet, „a neustadtihoz hasonlót”. Ezt Budán állítják fel és a megyék az alapítványhoz való járulásuk arányában ajánlhatnak oda nemes ifjakat.”³ A megvalósítás azonban csaknem két további évtizedet várattott magára. Az 1807. évi országgyűlésen elhangzottak szerint annak az okát, hogy „az ifjúság idegenkedik a Katonaságtól, a nevelésben kell keresni. Kevés tekintet van ebben a Katonai Tudományokra. A Katona Oskolák, vagy is Academiák által kívántunk ezen segíteni. Egyikben sem érvén el eddig célunkat, nints egyéb hátra... Méltoztasson Ő Felsége Katona Oskolát állítani az Országban. Mert a Bétsibe sem fel nem vétetnek mindnyájan, sem, ottan a Nemzet tulajdonságához képest sem neveltetnek.”⁴ Végül az 1808. évi VII. törvény-cikk a katonai Ludovika-akadémiáról hívta életre az első magyar katonai oktatási intézményt.⁵

A későbbiekben a fiatalok hazaszeretetre nevelésének fontossága az 1848-as forradalom és szabadságharc időszakában is tetten érhető. Gróf Batthyány Lajos úgy fogalmazott: „Minden remélhető jobblétnek föltétele a gyermekek jobb nevelése: azon kell tehát lennünk, hogy ezek úgy neveltessenek, miszerint főképpen politikai feladatuknak megfelelni képesek is, hajlandók is legyenek.”⁶

Az ifjúság nevelésének állami szintű szabályozása a népiskolai közoktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. törvény-cikk által történt meg. A tankötelezettség hattól tizenkettő, illetve tizenöt éves korig tartott. A jogszabály a kötelezően elsajátítandó tantárgyak körét is meghatározta, amelyek között egyebek mellett szerepelt a polgári jogok és kötelességek rövid ismertetése, valamint „a testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatra.”⁷

Az ifjúság nevelésével kapcsolatosan ugyancsak figyelemre méltó Vagányi Kálmán katolikus néptanító 1890-ben született jutalmazott pályaműve, amely „A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában” címet viselte. Ebben a mintegy harminc oldalas munkában a szerző úgy fogalmazott: „Jézus, midőn általános szeretetre tanított, példájával megoktatott, hogy van még egy szorosabb ölelés is, melylyel a szülőt, barátot, illetőleg a szüvünkhöz közelebb forrtakat átkarolnunk kell; ... hogy a szív tisztelre méltó érzelmei között ott van és ott kell lennie a hazaszeretet szent érzelmének is.”⁸ Részletesen tárgyalta a tanítók

³ Marczali Henrik: Az 1790-91. országgyűlés. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata. Új folyam, LXXI. kötet. 1905-1907. cyclus. Idézi: Ács Tibor et. al. (2): 1808 2008 A magyar katonai felsőoktatás 200 éve. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008, 9.

⁴ Ács Tibor et. al. (2) i.m. 10.

⁵ A tanulmánynak nem tárgya a katonai oktatás és nevelés történetének további bemutatása, azonban megjegyzendő, hogy az önálló katonai oktatási intézmény megjelenése a honvédelem és a társadalom kapcsolatának szempontjából jelentős mérföldkőnek számított.

⁶ sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. 29.

⁷ 1868. évi XXXVIII. törvény-cikk a népiskolai közoktatás tárgyában.

<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

⁸ Vagányi Kálmán kath. néptanító: A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában. Nagybányán nyomtatott Molnár Mihály könyvnyomdájában, 1890., 6.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

feladatait a hazafiság érzelmének ápolása vonatkozásában. Meglátása szerint a hit- és erkölcsstan, a történelem, a földrajz, az állampolgári jogok és kötelességek, az anyanyelv-tan, a természettani tárgyak és az énektanítás mind lehetőséget nyújtanak a hazafiság érzelmének ápolására, elmélyítésére.

Bár az 1868-ban alapított népiskolák fokozatosan átadták a helyüket a polgári iskoláknak, a test- és fegyvergyakorlat, mint tantárgy az oktatás része volt.⁹

A CSERKÉSZET ÉS A LEVENTE MOZGALOM MEGJELENÉSE

A XX. század elején hazánkban is megjelent a cserkészlet, amelynek első szervezetét brit mintára Ifj. Szilassy Aladár doktor és Megyericsy Béla református lelkész alapította a Budapesti Ifjúsági Egyesületen belül. A szerveződés vallásérkölcsei alapokra építve zászlójjára tűzte a fiatalok életre nevelését, amely a természet ismeretén és szeretetén keresztül számos, a gyakorlati életben is hasznosítható tudást adott át, amely által a cél a közösségépítés és a jobb állampolgárrá történő nevelés volt.¹⁰

Tekintettel arra, hogy a trianoni békediktátumot követően nem lehetett sorozást és képzést folytatni, megoldást kellett találni a felnövekvő generációk és a fiatal lakosság honvédelmi előképzetségének a kialakítására.

Lövészegyleteket működtettek, emellett az Országos Testnevelési Tanács III. szakosztályának vezetésével létrejött a levente mozgalom.¹¹ Kihirdetésre került az 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről, amely a 21. életév betöltéséig minden férfi számára előírta a testnevelési foglalkozásokon történő kötelező részvételt. Ennek érdekében előírták az iskolák, a települések és a vállalatok, üzemek részére a sportolási lehetőség biztosításának kötelezettségét, és támogatták a testneveléssel foglalkozó társadalmi szervezeteket.¹²

A leventeintézmény megalakításának szükségességét a korabeli újságban így magyarázták: *„Törvényhozásunkat hazánk rossz egészségügyi viszonyai kényszerítették ennek az intézménynek törvényileg való biztosítására. Belátták, hogy az egyre rosszabbodó általános egészségügyi állapotnak, különösen az Alföldön hatalmas mértékben terjedő tüdővésznek, nem drága kórházak építésével és berendezésével, hanem a polgárság, az ifjúság testének és szervezetének edzésével lehet gátat vetni. Így gyökerében szűnik meg a baj, sőt az talajt sem találhat, melybe befészkelődve megkezdheti roncsoló munkáját.”*¹³

⁹ sz.n.: A magyar iskoláztatás története a 19-20. században.

http://www.igypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/v4_polgri_iskolk.html Letöltés időpontja: 2017.04.05.

¹⁰ G. Merva Mária (szerk.): A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2009, 7-8.

¹¹ Csikány Tamás et. al.: A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848-2004, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006, 168.

¹² 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7509> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

¹³ Schiller Károly (főszerk.): Levente, A Leventeegyesületek hivatalos lapja. V. évfolyam 6. szám, Budapest, 1926. június, 17.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

Országszerte alakultak leventeegyesületek, ahol a törvény erejénél fogva minden 12-21 év közötti fiúnak heti kettő, 1938-tól pedig heti négy órában kötelező volt a foglalkozásokon történő részvétel, ha nem járt rendszeres testnevelési foglalkozást biztosító oktatási intézménybe. A kötelezetteket nyilvántartásba vették, és amennyiben igazolatlanul elmulasztották a foglalkozásokon történő részvételt, a szülőknek, hozzátartozóknak pénzbüntetést kellett fizetni.

A leventeegyesületekben a szakmai munkát bűjtött aktív, valamint tartalékos tisztek és altsztek végezték. Ennek megfelelően a cserkészethez képest jóval militánsabb légkör jellemezte a foglalkozásokat.

Már 1920-tól megjelent a *Levente* című nyomtatott újság, amely a leventeegyesületek hivatalos lapjaként járult hozzá a fiatalok szellemi neveléséhez. A kiadvány általában havi, majd 1927-től kétheti rendszerességgel jelent meg, időnként különszámokkal. Témáját tekintve kiemelt figyelmet fordítottak a nevelés-tesztelés, a gyakorlati ismeretek (pl. lövészet), a történelem, az irodalom és a szépirodalom területeire, ezen kívül közzétették a mindenkori versenyeredményeket és versenykiírásokat is. 1929-től kezdve már színes elő- és hátlappal nyomtatták, a harmincas években pedig rejtvényekkel, találós kérdésekkel is gazdagították a lapot a fiatalok igényeinek figyelembevételével. Az újságok lapjain számos nevelő szándékú írás, tanulságos történet is megjelent, emellett egészségügyi és elsősegélynyújtási ismereteket, kulturális híreket és nemzetközi kitekintéseket is lehetett olvasni. Emellett a Leventeegyesületek Országos Központja külön kiadványokat, könyveket, segédleteket adott ki, amelyek részletesen tartalmazták az egyes szakterületekre vonatkozó tudnivalókat a versenyszervezéstől a sportgyakorlatok végrehajtásáig.

Az 1939. évi honvédelmi törvény már deklarálta a honvédelmi kötelezettségek közé sorolta a leventekötelezettséget. A szervezet nagyságrendjét jól szemlélteti, hogy egy 1943-ban kiadott előadásgyűjtemény szerint „10 600 leventecsapatban – melynek 90%-a iskolán kívüli, 7%-a iskolai és 3%-a vállalati – tömörül 1 300 000 levente, azaz Magyarország férfilakosságának 18%-a; Magyarország 6690 községének 84%-ában működik leventeegyesület.”¹⁴

A második világháború azonban végül elsodorta a leventemozgalmat is. 1944-ben kiterjesztették a kötelező katonai szolgálatot a leventékre is, „november közepe táján falragaszok adták tudtul, hogy 16-tól 50 évesig a férfi lakosság azon része, mely nem tölt katonai szolgálatot, köteles jelentkezni az illetékes kerületi elöljáróságoknál.”¹⁵ A leventék a védelmi munkák ellátása mellett együtt harcoltak a honvédséggel. A mintegy 15 ezer halott mellett sokuk került ausztriai és németországi hadifogságba. Később, 1945-ben Pozsony köze-

¹⁴ vitéz Solymosy Ulászló vezérőrnagy: A nemzetnevelés rendszere, különös tekintettel a leventein-tézményre. In: A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Kiadja: A Leventék Országos Parancsnoka (H.M. 137.642/eln. 40.k. – 1943. sz. rendelettel), Budapest, 1943, Attila-nyomda részvénytársaság, 13.

¹⁵ sz.n.: Hadifoglyok írják. Bizony Ottó visszaemlékezése. <http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm>
Letöltés időpontja: 2017.11.15.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

lében irreguláris csapatok mészárolták le a német hadifogságból hazatérő leventék egy csoportját, másokat pedig a szovjet csapatok hurcoltak el a GULAG táborokba.¹⁶

AZ MHSZ ÉS JOGELŐD SZERVEZETEI

A második világháborút követő időszakban rövidesen új szerveződés kezdődött. 1948. február 29-én a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége és a Magyar Partizánbarátok Szövetsége a Magyar Szabadságharcos Szövetségben (MSZHSZ) egyesült.¹⁷ Felhívásukban az egész magyar néphez, de különösen az ifjúsághoz szóltak. Céljaik között határozták meg a tagok szabadságharcos szellemének növelését, a testedzést, a népi kultúra terjesztését és a népi demokrácia továbbfejlesztéséhez és védelméhez szükséges képességek és tudás átadását. A szövetség szervezetei országszerte megalakultak, céllovó, motoros, sí- és lovas szakosztályokat, színjátszó csoportokat, ének- és zenekarokat hoztak létre. A lakosság, különösen a nagyüzemi dolgozók honvédelmi felkészítése érdekében úgynevezett „százas csoportokat” hoztak létre. Kezdeményezték a különböző versenyszámokból álló küzdőjátékok hazai bevezetését, ahogyan az MHK (Munkára, Harcra Kész) tömegsport mozgalom elindítását is, melynek keretében különböző honvédelmi és technikai sportágakkal ismerkedhettek meg a tagok.

1948. február 14-én az addig önálló egyesületekben működő sportrepülőket az Országos Magyar Repülő Egyesület (OMRE) tömörítette. Az OMRE ötvenórás repülővezető képzést nyújtott a fiataloknak, akik így már felkészülten vonultak be a hadsereg légieréhez. Az OMRE 1951-es megszűnését követően a Magyar Repülő Szövetség (MRSZ) vette át a repülőklubok központi irányítását, 1952-ben az ejtőernyőzés szervezése is hozzájuk került.

Az MSZHSZ és a MRSZ 1955-ig párhuzamosan végezte a fiatalok hazafias, honvédelmi nevelését és a katonai előképzést, mígnem a Magyar Dolgozó Pártja Központi Vezetőségének titkársága a két szervezet egyesítéséről határozott, és létrejött a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ). A MÖHOSZ alapszervezetei szakkörök, tanfolyamok és tanulócsoportok szervezésével adták át az általános katonai és szakmai ismereteket a bevonulás előtt álló fiataloknak, sportcsapatokat, valamint harci tőrakat és tömegversenyeket szerveztek. Sportklubokat hoztak létre a lővész, motorkerékpáros, modellező, rádiós, vitorlázó- és motorosrepülő, ejtőernyős, lovas és a különböző vízi sportok legjobb képviselői számára, akik a minősített versenyzői utánpótlást biztosították.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei kettészakították a MÖHOSZ-t, és csak 1957-ben egyesült újra a két rész Magyar Honvédelmi Sportszövetség néven. Az új szervezet eredményeit mutatták a számok, mely szerint az 1963 nyarán megrendezett

¹⁶ sz.n.: Főhajtás a leventék előtt. Múlt-kor Történelmi Magazin.

https://multi-kor.hu/20091207_fohajtas_a_leventek_elott Letöltés időpontja: 2017.10.25.

¹⁷ Bótkös Ferenc: Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1988, 9.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

kongresszus idején 3337 alapszervezetben és 185 klubban több mint 143 ezer tag dolgozott.¹⁸

A kormány 1967. augusztus 8-i határozatában elrendelte az MHS átalakítását egy egy-
személyi vezetés és felelősség elve mentén felépített, társadalmi alapokon álló szervezet-
té. Így jött létre a Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ).

Az MHSZ-ben alapszervezetek helyett klubok alakultak, amelyek élére nem választott,
hanem kinevezett vezetők kerültek, az országos szervezet élén a főtitkárral, biztosítva a
központi akarat érvényesülését. A már korábban is meglévő sportági szervezetek mellé
létrehozták az MHSZ gépjárművezető-képző iskoláit is.

Az 1976. évi honvédelemről szóló I. törvény kötelezővé tette a fiatalok számára a hon-
védelmi nevelésben történő részvételt, így 1978-ban 4912 klubban 197 ezer klubtag és 25
ezer pártoló tagot számlált a szervezet.¹⁹

Az 1980-as évek végére ugrásszerűen megnőtt a tanintézeti klubok száma is, az or-
szág egyetemének felében, a főiskolák és középiskoláknak pedig több mint egyharmadá-
ban működtek honvédelmi klubok.²⁰

A Magyar Honvédelmi Szövetség hármass feladatrendszerre ekkorra már markánsan ki-
alakult:

*„1. Az ifjúság körében végzett erkölcsi-politikai nevelőmunka erősítésének feladata: a
haza védelmére való tudati felkészítés, az állampolgári fegyelemre, a munka megbecsülé-
sére, a közösségi életre való készség fokozása, valamint a szocialista közösség ügye iránti
elkötelezettség növelése.*

*2. A sorköteles fiatalok általános és szakhonvédelmi oktatása színvonalának és minő-
ségének folyamatos növelése, a technikai ismeretek iránti érdeklődés, a tanulási készség
fokozása. A fiatalok – a katonai szolgálat ellátásához – szükséges alapismereteinek és
szakképzettségének bővítése és ezzel a honvédelmi törvényben előírt kötelezettségek jobb
végrehajtásának segítése.*

*3. Az egyetemes magyar sport érdekeinek megfelelően a szövetséghez tartozó sport-
ágak minőségi erősítése azért is, hogy a sportágak az eddiginél még alkalmasabb bázisai
legyenek a honvédelmi, technikai felkészítésnek. Az ifjúság részvételének fokozása a hon-
védelmi sportokban, segítve ezzel is fizikai állóképességük fokozását, biztosítva szabad-
idejük hasznos eltöltésének lehetőségét.”²¹*

A klubokban tehát a politikai propagandatevékenység mellett általános és szakmai
honvédelmi oktatás, valamint minőségi és tömegsport egyaránt folyt. A Magyar Honvédel-
mi Szövetség „főbb irányait tekintve egyfelől honvédségi előképzést biztosító intézménye-
sített klubmozgalmat jelentett, másfelől a tartalékos katonákat fogta össze és társadalmi

¹⁸ Bővebben lásd Bötkös Ferenc i.m.

¹⁹ Bötkös Ferenc i.m. 72-73.

²⁰ Bötkös Ferenc i.m. 78.

²¹ Bötkös Ferenc i.m. 79-82.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

alapon szervezett számukra ismeretfrissítő felkészítést.²² Emellett nem lebecsülendő a szervezet közösségépítő szerepe és pozitív társadalmi hatása sem, hiszen a fiatalok számára ténylegesen értékes szabadidő eltöltési lehetőségeket kínált a szervezet az ország teljes területén.

A szervezet létszáma 1987-re – a különböző szervezeti átalakítások miatt – 4579 klubban 334 776 főre változott. A klubok közül „2078 a lakóterületeken, 1759 az ipari és mezőgazdasági üzemekben, 70 a felsőfokú tanintézetekben, 385 a középiskolákban, 190 a szakmunkásképző intézetekben, 97 pedig az általános iskolákban”²³ tevékenykedett. A számok tehát azt mutatják, hogy mind a településeken, mind a termelési ágazatban jelentős számú szervezeti egység működött, emellett pedig az iskolai jelenlét is markáns volt.

Nagy hagyománya volt a különböző versenyeknek is. Az úttörő összetett honvédelmi versenyeken, az úttörő honvédelmi kupa és lövészversenyeken, a sorkötelesek általános honvédelmi versenyén, a tartalékosok honvédelmi versenyén, a tartalékosok lövészversenyén, az ejtőernyős többtusa versenyen, a rádiós többtusa versenyen, a rádiós forgalmi versenyeken, a rádió-írásmérő versenyeken, a könnyűbúvár összetett honvédelmi bajnokságon a sorköteles és ifjúsági korcsoportban, valamint az úttörő modellező versenyeken 2 268 682 versenyző indult 1986-ban. Emellett 86 000 hallgató vett részt gépjárművezető-képzésben, és 11 822 hallgató szerzett motorkerékpár-vezetői engedélyt.²⁴ Figyelembe véve, hogy ezek a számok egy év tevékenységének az eredményeit hivatottak bemutatni, látható, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség által szervezett események és képzések a társadalom széles rétegeihez eljutottak.

A rendszerváltást követő időszak politikai, gazdasági és társadalmi változásai az 1990-es évek elején a Magyar Honvédelmi Szövetséget is elsodorták. Ennek előszeleként értelmezhető a szervezet 40 éves múltját áttekintő kiadványban az 1980-as évek tevékenységekre vonatkozóan megjelent utalás is, amely szerint „a társadalomban végbement változásokkal is lépést tartva, ebben az időszakban a szövetségen belül is kiszélesedett a szocialista demokratizmus. A klubokban a tagok által választott szakosztály- és klubtanácsok, felsőbb szinteken a tanácsadó testületek és társadalmi szakbizottságok tagjai tartalmas munkát végezve segítették elő a feladatok végrehajtását.”²⁵ Ebből a megfogalmazásból az is kitűnik, hogy az MHSZ egy óriási országos szervezetté nőtte ki magát, amely az alapvető taglétszámon felül kiterjedt apparátussal rendelkezett.

A Minisztertanács a 1022/1990. (II.14.) MT határozatában köszönetét fejezte ki az MHSZ-nek „az ifjúság hazafias nevelésében és a honvédelmi sporttevékenység szervezé-

²² Hautzinger Gyula ezredes, Dr. (univ.): Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2002, 24.

²³ Bötkös Ferenc i.m. 90-91.

²⁴ Bötkös Ferenc i.m. 91-93. és 95. alapján

²⁵ Bötkös Ferenc i.m. 86.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

sében és irányításában több évtizeden át végzett eredményes munkájáért,²⁶ és ezt követően 1990. október 1-jei hatállyal megszüntette azt. Annak a szem előtt tartásával, hogy az évtizedek során összegyűlt anyagi és szellemi értékek ne sérüljenek, támogatták, hogy az MHSZ szervezetei önkéntes alapon társadalmi szervezetekké alakuljanak át. A vagyontárgyakról részletes leltárt kellett összeállítani 1990. szeptember 30-ig az akkori honvédelmi és a művelődési miniszternek. A határozat rendelkezett arról is, hogy az MHSZ jogutódjaként megalakuló szervezetek a kezelésükben lévő állami vagyont tovább használhatják, ahol pedig nem alakul társadalmi szervezet, ott az állami tulajdon kezelői joga a Művelődési Minisztériumra és a Néphadseregre szállnak. Ezzel a döntéssel gyakorlatilag elkezdődött a negyven éven át működő szervezet feldarabolása. Volumenét tekintve érdekes adat, hogy az 1990. május 31-i helyzetnek megfelelően az MHSZ vagyona akkori értéken több mint 10,5 milliárd forintot tett ki, amely összeg nem tartalmazta a Honvédelmi Minisztérium és más vállalati vagy egyéb tulajdonú területeken lévő MHSZ létesítmények értékét, amely további mintegy 0,8-1,5 milliárd forintra rúgott.²⁷

Az 1990. október 2-án keltezett, Dr. Für Lajos honvédelmi miniszter részére készült dokumentumban, amely a 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról szólt, a Honvédelmi Minisztérium miniszteri biztosa azt jelentette, hogy az MHSZ összes vagyonának értéke 10 423 millió forint volt, melyből az ingatlanok becsült forgalmi értéke 8 545 millió forintot tett ki. A felszámolással kapcsolatos munka nagyságrendjét jelzi, hogy az MT határozat kiadását követő fél évben csak a Magyar Honvédség részéről több mint 400 fő vett részt a feladatokban, és több mint 3600 ellenőrzést hajtottak végre a különböző MHSZ szervezeteknél. Az MHSZ-nél foglalkoztatott 161 fő hivatásos katona vezényletét megszüntették, a főfoglalkozású MHSZ alkalmazottak munkaviszonyát pedig az MHSZ ügyvezető főtitkára szüntette meg 1990. szeptember 30-ig.²⁸

A honvédelmi miniszter 1990 októberében előterjesztést készített a Kormány részére az MHSZ felszámolásával összefüggő feladatokról. A dokumentum szerint az MHSZ szervezeteiből önkéntes alapon társadalmi szervezetek alakultak. A legjelentősebbekként a Magyar Repülő Szövetséget, valamint a Magyar Technikai és Tömegsportklubok Szövetségét, ezek mellett a szakmai, azaz a rádiós, lövész, modellező és könnyűbúvár klubok egy része szintén önálló társadalmi szervezetté alakult át. Az MHSZ gépjárművezető kép-

²⁶ A Minisztertanács 1022/1990. (II.14.) MT határozata a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII.8.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről.

<http://www.pannondxc.hu/mk/mk1998/9806torv.html> Letöltés időpontja: 2017.02.10.

²⁷ A hivatkozott adatokkal kapcsolatos dokumentációt Kelemen József nyugállományú altábornagy bocsátotta a szerző rendelkezésére kutatási céllal. Kelemen József a tárgyalt időszakban az MH vezérkari főnök általános helyettese, miniszteri biztos volt vezérőrnagyi rendfokozatban. Magyar Honvédség Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség. 111/28/1990 számú irat. Budapest, 1990. július 31.

²⁸ Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Jelentés az 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról. 163/250/1990. Budapest, 1990. október 2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

zését az 1989 végén az MHSZ autósiskoláiból megalakított kft-k folytatták a Kulturált Közlekedésért Alapítvány keretein belül.²⁹

Látható tehát, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség sok kisebb civil szervezetre bomlott, amelyek egy része túlélte az átszervezés időszakát, és továbbra is életképes maradt, más részük elhalt. Mindenesetre a korábban egy központi irányítás alatt működő honvédelmi nevelési bázis a Magyar Honvédelmi Szövetséggel együtt végleg megszűnt.

Egy 1998-ban született tanulmány szomorú képet fest a hazafiasság és a honvédelmi nevelés helyzetének alakulásáról: *„nincs szerves kapcsolat a hazaszeretet és a honvédelem, a társadalmi, nemzeti haladás, a hadsereg, a történelmi múlt pozitív hagyományai és az új eredmények, valamint a ma hazafisága, a nemzet biztonsága és honvédelme között. (...) A középiskolás tanulóknak nincs közvetlen katonai élményük, még a honvédelmi napok megtartása is háttérbe szorult, nincs pályaválasztás címén tehető laktanya-látogatás, sem katonai pályákat ismertető osztályfőnöki óra.”*³⁰

A Magyar Honvédelmi Szövetség, mint „az elmúlt rendszerhez kötődő társadalmi szervezet”³¹ – annak elvitathatatlan politikai színezetén túlmenően – egyedülálló jelentőséggel bíró társadalmi és sportmozgalom volt. A megszűnése óta eltelt időszakban nem indult el olyan nagyszabású kezdeményezés, amely állami felügyelettel és központi szervezéssel ilyen mértékű területi, létszám- és vagyonbeli képességeket tudna felmutatni. A honvédelmi nevelés szempontjából az MHSZ megszűnése éppen ezért óriási űrt hagyott maga után.

ÖSSZEFOGLALÁS

A rendszerváltozás óta eltelt időszak nemzetközi és hazai eseményei rendkívül jelentősen befolyásolták a honvédelem ügyének alakulását. Az elmúlt két és fél évtized történései, valamint a dinamikusan változó, kihívásokkal teli környezet folyamatos gondolkodásra és cselekvésre készíteti a honvédelemmel foglalkozó szakembereket és döntéshozókat annak érdekében, hogy az ország szempontjából legmegfelelőbb struktúrákat működtetve legyen garantálható hazánk biztonsága.

Alaptörvényünk kimondja, hogy *„minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére,”*³² azaz a honvédelem a nemzet alapvető ügye. Egy olyan komplex rendszer, amely a haza védelmére létesült állami szervezet vezetésével, a nemzetközi szervezetekben vállalt

²⁹ Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere: Előterjesztés a Kormánynak a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII. 8.) Kormány határozat hatályon kívül helyezéséről és az ezzel kapcsolatos további feladatokról szóló 1022/1990. (II. 14.) MT határozat végrehajtásáról. 16/32/1990., Budapest, 1990. október

³⁰ Fürstné Kólyi Erzsébet: Identitás, biztonság. A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben. In: Iskolakultúra, 1998/4, 96.

³¹ A kifejezést az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról szóló 1990. évi LXXIII. törvény használta a szabad választásokat megelőző korszakhoz kapcsolódó társadalmi szervezetek azonosítására.

³² Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV Letöltés időpontja: 2017.04.10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

tagság adta jogokkal és kötelezettségekkel összhangban, az állampolgárok tudatos és felelősségteljes közreműködésével válik hatékonyá.

A Magyar Honvédség elsődlegesen nemzeti hadsereg, amely számára fontos kérdés a tudati megalapozottsága, tagjainak elköteleződése, hivatástudata, szakmai ismeretei. A haderő szervezeti kultúrája, amelyet egyebek mellett meghatároz története, mérete, technológiája, mint kohéziós erő hangsúlyozhatja tagjai számára az identitástudat jelentőségét, biztosíthatja a hovatartozást.

A magyar haderő számára is felértékelődött a humán erőforrás, amely az egyik legfontosabb befektetéssé válhat a jelenben és a jövőben egyaránt. A honvédelemhez szükséges kompetenciákkal rendelkező minél nagyobb számú jelentkező és azok felkészítése, kiképzése, alkalmazása alapvető érdeke a szervezetnek és az államnak egyaránt.

A felkészítésre, kiképzésre fordított energia megtérülése, illetve hogy a haza védelméért felelős társadalmi szervezet vonzó legyen a munkaerőpiacon, szükséges, hogy a hivatás megtartó képességét maximalizáljuk, ennek érdekében az anyagi ösztönzés és elismerés mellett a szolgálatot teljesítők elkötelezettségének megteremtésére, identitásuk kialakítására is hangsúlyt kell fektetni.

A társadalom tagjai a bennük kialakult értékrendszerüknek, képességüknek, elvárásainak megfelelően érzéseik által vezérelve választják ki saját szerepüket a közösségben. A köztudatban ma is jelen vannak azok a szimbólumok, amelyeket az emberek összekapcsolnak a „katonasággal”, mint például a dicsőség, a megbecsülés vagy az önvédelem képessége.

A fenti áttekintés alapján elmondható, hogy a társadalomban mindig is voltak és vannak olyan elkötelezett emberek, akik belső indíttatástól vezérelve választották, választják a katonai hivatást. Az ő létszámuk azonban soha nem volt elegendő a hatékony működéshez, így a haderő feltöltését, kiegészítését különböző módszerekkel az államnak kellett megoldania időről időre.

Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a történelem folyamán a társadalom tagjainak a honvédelmi feladatok ellátására történő felkészítése is fontos volt. Ez a tevékenység egyfelől megkönnyítette a katonai utánpótlás biztosítását, másfelől pedig megteremtett egy olyan társadalmi bázist, amely szükség esetén a honvédelmi előképzettségnek köszönhetően rövidebb idő alatt volt bevonható a honvédelembe. Megállapítható, hogy a hazafias és a honvédelmi nevelésnek hazánk történelme folyamán meghatározó volt a jelentősége, és az ehhez kapcsolódó szervezetekben nagyon komoly szakmai munka folyt. Az is tény azonban, hogy – különösen a XX. században – e tevékenységek szorosan összekapcsolódtak az aktuális politikai-ideológiai befolyásoltsággal, így a politikai rendszerek változásával e szervezetek létjogosultsága is időről időre megkérdőjeleződött.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Ács Tibor et. al. (2): 1808 2008 A magyar katonai felsőoktatás 200 éve. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

2. Bötkös Ferenc: Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1988
3. Csikány Tamás et. al.: A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848-2004, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006
4. Fürstné Kólyi Erzsébet: Identitás, biztonság. A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben. In: Iskolakultúra, 1998/4, 95-100. p.
5. G. Merva Mária (szerk.): A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2009
6. Hajdicsné Varga Katalin: A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig – In: Képzés és gyakorlat. 2015. 13. évfolyam 1-2. szám, 69-84. p.
7. Hautzinger Gyula ezredes, Dr. (univ.): Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2002
8. Schiller Károly (főszerk.): Levente, A Leventeegyesületek hivatalos lapja. V. évfolyam 6. szám, Budapest, 1926. június
9. vitéz Solymosy Ulászló vezérőrnagy: A nemzetnevelés rendszere, különös tekintettel a leventeintézményre. In: A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Kiadja: A Leventék Országos Parancsnoka (H.M. 137.642/el. 40.k. – 1943. sz. rendelettel), Budapest, 1943, Attila-nyomda részvénytársaság
10. Vagányi Kálmán kath. néptanító: A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában. Nagybányán nyomtatott Molnár Mihály könyvnyomdájában, 1890
11. sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. Hiteles kuffökből s kortársak emlékezéseiből összeállítva. Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv, 1870
12. 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> Letöltés időpontja: 2017.10.10.
13. sz.n.: A magyar iskoláztatás története a 19-20. században
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/v4_polgri_iskolk.html
Letöltés időpontja: 2017.04.05.
14. 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7509> Letöltés időpontja: 2017.10.10.
15. sz.n.: Hadifoglyok írják. Bizony Ottó visszaemlékezése.
<http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm> Letöltés időpontja: 2017.11.15.
16. sz.n.: Főhajtás a leventék előtt. Múlt-kor Történelmi Magazin.
https://mult-kor.hu/20091207_fohajtas_a_leventek_elott Letöltés időpontja: 2017.10.25.
17. A Minisztertanács 1022/1990. (II.14.) MT határozata a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VII.8.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről.
<http://www.pannonxdc.hu/mk/mk1998/9806torv.html> Letöltés időpontja: 2017.02.10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 3. szám

18. Magyar Honvédség Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség. 111/28/1990 számú irat. Budapest, 1990. július 31.
19. Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Jelentés az 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról. 163/250/1990. Budapest, 1990. október 2.
20. Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere: Előterjesztés a Kormánynak a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII. 8.) Kormány határozat hatályon kívül helyezéséről és az ezzel kapcsolatos további feladatokról szóló 1022/1990. (II. 14.) MT határozat végrehajtásáról. 16/32/1990., Budapest, 1990. október
21. 1990. évi LXXIII. törvény az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról.
22. Magyarország Alaptörvénye.